

door Richard van de Velde

Uniek samenwerkingsverband voor Nederland

Een schoolklas van het Jan van Riebeeckcollege.

Jan van Riebeeckcollege in Culemborg

De schrik zat er goed in toen op 5 september 1944, een dag na Dolle Dinsdag, een trein naar Utrecht boordevol schoolgaande kinderen werd aangevallen door een Amerikaanse vliegtuig, waarbij veel doden en gewonden vielen. Op 17 september riep de Nederlandse regering in Londense ballingschap op verzoek van de geallieerde legertop op tot een spoorwegstaking. Hieraan werd gehoor gegeven en het hele treinverkeer werd lam gelegd.

Na de slag om Arnhem (17-25 september 1944) werden de inwoners van onder meer Tiel en de Bommelerwaard geëvacueerd, zodat de rivier de Waal de scheidslijn werd tussen de Geallieerden en de Duitsers. In Culemborg was het daarna strikt verboden de Lek over te steken. Het normale leven was geheel ontworpen en weinig mensen deden hun dagelijkse werk. Ook het schoolleven had geen normaal verloop. Het contact met de naburige onderwijscentra werd nagenoeg verbroken en het naar schoolgaan van de Culemborgse jeugd in Utrecht, Tiel, Zaltbommel, was onmogelijk geworden. Het meest getroffen waren de jongens en meisjes die studeerden, dus HBS'ers, Gymnasiasten, MTS'ers en de jongens en meisjes van MULO, Kweek- en Ambachtsscholen.

De winter (1944-45) stond voor de deur, waardoor de scholen door gebrek aan kolen gesloten zouden zijn tot februari/ maart. Bovendien bestond er een grote kans dat de spoorbrug opgeblazen zou worden. De leerlingen zouden dan waarschijnlijk niet meer per fiets naar school kunnen gaan, omdat de meesten geen fiets meer hadden en vanwege de slechte voeding niet meer in staat zouden zijn deze dagelijkse inspanning te volbrengen. Enkele ouders probeerden hun kinderen door privélessen aan het werk te houden. Maar dit was natuurlijk kostbaar en op den duur niet vol te houden, aangezien het normale schoolgeld ook doorging. Het overgrote deel van de scholieren zette de vakantie dus voort, die al van juli af duurde.

Noodschool

Toen het zich liet aanzien, dat de bevrijding nog wel enige tijd zou duren, doemde het schrikbeeld voor veel ouders op: hun kroost werd de straat opgejaagd en zou meedoen aan allerlei straitschenderijen. Maar als de nood het hoogst is, is de redding nabij. Culemborger Cees Krabbe kwam op het lumineuze idee, om al die leerlingen in een

'Noodschool' bijeen te brengen. Zijn beweegredenen: „Het onderbreken van studie en het ontglippen aan den pedagogische greep van den leraar kan op vele manieren funest inwerken en onherstelbare geestelijke gevolgen voor den jeugd hebben.”

Er moest dus een school geformeerd worden die alle gedupeerde leerlingen zou kunnen opnemen. De verscheidenheid aan vakken en scholen was zo overweldigend groot, dat het een waar kunststuk van organisatietalent is geweest om de basis voor deze noodschoole te leggen. Op 28 oktober 1944 kwamen in de Chr. Fröbelschool aan de Ridderstraat enige aspirant-leraren bijeen, om het plan te bespreken en een oproep te doen aan de ouders van de zogenaamde buitenscholieren. Er bleken in Culemborg leerlingen te zijn van de Hogere Burger Scholen (HBS) te Tiel, Utrecht, Zaltbommel; van de Gymnasia te Utrecht, Tiel, Den Haag; van Lycea te Utrecht, Baarn, Nijmegen, Roermond; van de Ambachtsscholen te Utrecht en Tiel en nog van verschillende ULO-scholen.

Van gemeentewegen kreeg organisator en ondergedoken student Cees Krabbe (zie foto) alle medewerking van de toenmalige gemeentesecretaris A. van Urk, die er voor moest zorgen, dat de Duitsers geen grip zouden krijgen op hem en andere ondergedoken studenten.

Mariakroon

Het begin was er, maar de grootste moeilijkheid moest nog komen: het opstellen van een lesrooster en het beantwoorden van de vraag: Waar kunnen we les geven? De Chr. Fröbelschool bleek ongeschikt voor het doel van deze Noodschool, maar inmiddels werd bekend, dat enkele lokalen van het Katholieke Meisjespensionaat 'Mariakroon' beschikbaar zouden worden gesteld. De gebruikelijke leerlingen uit het inmiddels bevrijde Limburg en Brabant waren er niet en zodoende was daar ruimte genoeg. Een bijkomend voordeel was dat de nonnen van dit klooster nog beschikten over steenkool voor de broodnodige verwarming.

Het is onvoorstelbaar hoe binnen twee weken ruim 100 leerlingen werden ingedeeld door studenten, ondergedoken paters en dominees en niet te vergeten de nonnen van Mariakroon. Cees Krabbe en pater Teuben waren de organisatoren. Er waren leerlingen bij van 18 en 19 jaar oud, die men niet meer aan 'n touwtje had, zoals pas school-

gaande kinderen. Vanzelfsprekend waren bijna alle 'leraren' wettelijk onbevoegd om les te geven.

Op 3 november 1944 meldde zich een groot aantal leerlingen aan voor de Mariakroon. Onwettig en vreemd keken allen rond in deze nieuwe omgeving, alsof men op een nieuwe school kwam. Enkele begeleidende 'leerkrachten' waren o.a.: Pater J. C. Teuben O.E.S.A., Latijnse taal; Pater A. F. van Hillo, C.S.Sp. Griekse taal, Sr. Stanislas (A. Schlick), J.M.J. Frans en Duitse taal, Ds. H. M. Ploeger, Engelse taal, M. Ausems, bouwkundig tekenen; O. J. de Jong, geschiedenis, Nederlands; J. E. Wiggelinkhuizen, Nederlands, geschiedenis, economie, staatsinrichting, pedagogie, psychologie; Cees en Klaas Krabbe, wiskunde; Mej. E. G. W. van der Most, Boekhouden; Z. Deen, mechanica, autotechniek, constructieleer, gereedschapsleer, werktuigkunde, materialenkennis, mechanica.

Oud-leerling Jacob van Urk herinnert zich desgevraagd nog enkele leraren: „Ik zat officieel in de 2e klas van het gymnasium. Oude talen kreeg ik van de fraters, Engels evenwel van dominee Ploeger en algebra van Klaas Krabbe, medisch student en de oudere broer van Cees Krabbe. Van hem heb ik de 'Merkwaardige producten' geleerd en hoe! Tijdens zijn lessen liep hij bulderend langs de rijen en als je ze niet onmiddellijk kende, moest je ze 100 keer overschrijven. Die heeft het er zo bij mij ingestampt, dat ik het mijn hele leven kon dromen. Toen ik dit onlangs aan mijn kleinkinderen vertelde, wisten zij absoluut niet waar ik het over had, want tegenwoordige worden geheel andere termen gebruikt.”

De toen 14-jarige Wiend Wulterkens was werkzaam bij brandspuitenfabriek Kronenburg: „Ik was dolblij met een baan in die fabriek, maar wilde ook graag bijleren. Ik kreeg van mijn baas permissie en mocht één dag per week naar deze Noodschool. Het waren klasjes van tien man en ik heb enorm veel geleerd van dhr. Deen, die op heel veel leergebieden een autoriteit was.”

Prijsvraag

In december 1944 werd de 112e leerling ingeschreven. De leerlingen hadden zich vrijwillig opgegeven, maar er werden wel degelijk eisen aan hen gesteld, gezien een schrijven van december 1944 aan de ouders: „Om de ijver en studiegeest enigszins te bevorderen, meenden wij, dat 't goed zou zijn om ter

gelegerd tijd een rapport mede te geven. In de afgelopen tijd is het ons reeds gebleken, dat verschillende studenten er zich maar al te gemakkelijk van afmaken. Mocht het daarom blijken, dat men zich niet wil beteren, dan zien wij ons genoodzaakt uw zoon of dochter na een waarschuwing, weg te zenden.”

De 'Noodschool' moest ook een passende naam hebben. Directeur pater Teuben, schreef derhalve rond Sinterklaas een prijsvraag uit met als hoofdprijs een bedrag van 10 gulden voor de beste naam. Er kwamen originele en vermakelijke namen binnen, onder andere: 'TGWD' (Toch Gaan Wij Door) en 'Molecule' (Middelbare Onderwijs Lessen Culemborg). Tenslotte koos men om de school te vernoemen naar de toen nog in hoog aanzien staande Culemborger 'Jan van Riebeeck'.

Op 14 mei 1945 waren de leerlingen voor het laatst in schoolverband bijeen. Zij werden o.a. door de heer J. E. Wiggelinkhuizen, die behalve leraar ook als secretaris aan deze noodschool verbonden was, toesproken: „We hebben hier in Culemborg iets bijzonders gehad: een school, waar nagenoeg alle buiten onze stad studerende jongens en meisjes op geweest zijn, ongeacht hun geloof of stand; een school, waaraan geestelijken naast leken hebben les gegeven; een school, die de combinatie was van MULO via HBS, Lyceum, Gymnasium tot die van de Edelsmeedkunst toe. En op zo'n school zijn jullie leerlingen geweest en hebben wij het genoege en de eer gehad leraar te zijn. Wij hebben samen de benauwdste en donkerste maanden van de oorlog meegemaakt. We zijn door 'Arbeitsinsatz' en razzia heengegaan, door kwaad en goed gerucht, door eer en oneer, maar we hebben toch kunnen werken.”

Geen doorstart

Toen duidelijk werd dat het Jan van Riebeeckcollege geen doorstart zou maken, omdat een school op algemeen christelijke basis geen enkele kans van slagen had, stuurde de 'directie' eind mei 1945 een brief aan alle ouders met daarin o.a. deze passage: „Wij weten wel, dat voor velen van Uw kinderen dit jaar verloren is gegaan. Maar wij weten ook, dat de Culemborgse jeugd een voorrecht heeft gehad door onze school. Zij heeft nu bijna een half jaar lang vrij regelmatig een beperkt schoolprogramma kunnen volgen. Al zou zij geen voortuitgang gemaakt hebben, dan is zij zeker niet achteruitgegaan. Alleen 't

CULEMBORG - Op 24 februari overleed op 90-jarige leeftijd in het Canadese Calgary, de oud-Culemborger Cees Krabbe. In de plaatselijke pers werd hiervan kort melding gemaakt: 'Near the end of the war, Cees started a school in Culemborg, for over 100 students who desired to learn.' Reden genoeg voor Richard van de Velde, docent aan ORS Lek en Linge, om de ontstaansgeschiedenis van deze Noodschool eens onder de loep te nemen.

feit, dat Uw kinderen regelmatig de voornaamste vakken gevolgd hebben, is van onschatbare waarde. Wij hebben in 't begin van onze cursus goed kunnen merken dat velen gedurende de maanden Juni-November 1944 zeer veel vergeten hadden. En wanneer Uw kinderen het volgen van lessen weer zouden staken, is het gevaar niet denkbeeldig, dat ze wederom veel achter geraken.”

Toen pater Leenhouders, één van de adviseurs van deze noodschool, in 1946 nog eens op deze periode terugkeek, zei hij: „Dit is één van de mooiste vruchten, die deze school afwerpt en afwierp. In dit opzicht is zij uniek, omdat in ons Vaderland nog nooit is voorgekomen, dat op één school Protestantische naast R.-Katholieke leraren onderwijs geven.”

„Ot de Beus, die toentertijd veel voor de CC schreef reageerde hierop als volgt: „Behalve dat pater Leenhouders den algemene toestand juist typeert, legt hij toch ook den klemtoon op de samenbinding van onze bevolking. En al is die eenheidsgedachte onder hoogen druk van den oorlog tot stand gekomen, toch is en blijft het jammer dat, nu we weer in vrijheid kunnen leven, we allen weer in onze kerkelijke politieke hokjes terugtrekken en ons weer van elkaar verwijderen. Theorie en praktijk zijn nu eenmaal begrippen, die elkaar altijd vermogen te dekken.”

„De taal uit die tijd is wat 'wollig', maar de les duidelijk. Wat valt er toch veel van de geschiedenis te leren.....!”

Het zou nog precies 50 jaar duren, voordat op gemeenschappelijke basis wel onderwijs gegeven kon worden, want in mei 1995 werd het huidige KWC algemeen christelijk. Bij de 50-jarige herdenking van de bevrijding in datzelfde jaar, nodigde het gemeentebestuur van Culemborg alle leraren van het Jan van Riebeeckcollege uit voor de feestelijkheden. Heden ten dage herinneren alleen nog tweeglas-inloodramen aan de Noodschool. In 1949 werden ze door de ouders van de leerlingen, als blijk van dank voor de genoten gastvrijheid, geschenken aan de directie van Mariakroon. Zij zijn momenteel te bewonderen onder het grote orgel in de Grote of Barbarakerk, w.o. de hier onder de tekst getoonde Samengaan der godsdiensten.

Mocht u op dit artikel willen reageren: R. van de Velde, 0345-502583. Een van de raammozaïeken is als achtergrond op deze pagina te zien.